

KAPITTEL 6

Personer

6.1 INNLEDNING

Fri bevegelighet for personer mellom EØS-landene innebærer at en borger av ett land fritt kan flytte til et annet land for å søke arbeid. Får vedkommende arbeid, kan han eller hun bli boende. En borger av et annet EØS-land kan også etablere seg som selvstendig næringsdrivende eller - dersom vedkommende har egne midler - studere eller oppholde seg der, uten på forhånd å være innvilget oppholds- og arbeidstillatelse. En arbeidstaker eller næringsdrivende fra et annet EØS-land skal ikke forskjellsbehandles i forhold til landets egne borgere når vedkommende oppholder seg i landet på lovlig vis.

Det er en forutsetning at vedkommende kan forsørge seg selv enten ved arbeidsinntekt, inntekt fra selvstendig næringsvirksomhet eller ved egne midler av annen art.

Målene for norsk deltakelse i EØS, kan beskrives som følger:

- å sikre nordmenn rett til å ta arbeid i andre EØS-land med de samme rettigheter som borgerne av det land de søker til.
- å sikre godkjennelse av norske arbeidssøkeres utdanning og yrkeserfaring når de søker arbeid i et annet EØS-land.
- å sikre at norske arbeidstakere får de samme sosiale og trygdemessige rettigheter som borgerne i det land de tar arbeid, samt at trygderettigheter opparbeidet i ett EØS-land, opprettholdes ved flytting til et annet land.

Fri bevegelighet for personer mellom EØS-land forutsetter at rettighetene er gjensidige.

Det finnes brede erfaringer både i Norden og i EF når det gjelder fri bevegelighet for personer. I Norden har vi hatt fri bevegelighet for personer gjennom lang tid, jfr. Overenskomst om felles arbeidsmarked fra mai 1954 og den nye Overenskomst om felles nordisk arbeidsmarked fra mars 1982.

Erfaringene med et felles arbeidsmarked i Norden viser at det har vært liten mobilitet mellom de nordiske land. Statsborgere fra andre nordiske land utgjør ikke mer enn ca. 1 pst. av folketallet i Norge.

Den klart største flyttestrømmen har gått fra Finland til Sverige. Av den totale nordiske emigrasjonen til Sverige etter 1954 står Finland for nær 70 pst. Det nest største emigrantlandet er Danmark.

Mobiliteten mellom Norge og resten av Norden siden 1954 har vært liten og balansert. Den nordiske innvandringen til Norge lå særlig høyt i 1986, da Norge mottok 26 pst. av den samlede flyttestrømmen i Norden. Det var da bl.a. en stor innvandring av svensker og dansker til bygg- og anleggsnæringen. På slutten av 1980-tallet økte imidlertid utvandringen fra Norge til Sverige betydelig.

Mobilitetsmønsteret innen Norden synes i grove trekk å ha avspeilet ulikheter i konjunktursituasjonen i de nordiske økonomiene. Arbeidsledighet i et land har skapt et utflyttingspress som har blitt utløst av knapphet på arbeidskraft i et annet land. En stor andel av emigrasjonen i Norden ser ut til å være midlertidig. Utflytting etterfølges av tilbakeflytting når mulighetene i hjemlandet er blitt bedre. I 1973 besto f.eks. nær 50 pst. av den totale emigrasjon i Norden av finner som flyttet hjem igjen fra Sverige.

I 1985 bodde det i de nordiske landene (utenom Island) om lag 250 000 statsborgere fra andre nordiske land. Dette tilsvarer 1,1 pst. av befolkningen i disse landene. I Norge var det pr. 1. juli 1991 om lag 34 000 statsborgere fra andre nordiske land, eller 0,9 pst. av befolkningen i Norge.

Til tross for relativt sett små kulturelle og språklige forskjeller og få institusjonelle beskrankninger, synes dermed mer enn 35 år med et felles nordisk arbeidsmarked ikke å ha ledet til noen betydelige permanente skift i arbeidskraftmigrasjonen mellom landene.

I EF er praktiseringen av reglene om fri bevegelighet for personer gradvis utviklet ved at hindringer etterhvert er blitt fjernet etter at EF-domstolen har kommet med retningsgivende avgjørelser. Dette til tross har mobiliteten mellom EF-landene hittil vært av meget beskjedent omfang. For tiden oppholder mellom 1,5 pst. og 2 pst. av EF-borgerne seg i andre EF-land enn hjemlandet.

Fri bevegelse av arbeidskraft mellom de seks opprinnelige EF-landene Vest-Tyskland, Frankrike, Italia, Belgia, Nederland og Luxembourg ble gjennomført gradvis. I 1968 ble det felles arbeidsmarked formelt innført. Denne formaliseringen medførte ikke økt flytting mellom de seks.

Hellas ble medlem av EF i 1981, Spania og Portugal i 1986. Hellas ble i 1988 med i det felles arbeidsmarked, mens Spania og Portugal først blir med fra 1993.

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

Tall kan tyde på at det etter 1988 har skjedd en økt utvandring fra Hellas til Vest-Tyskland, men det er for tidlig å fastslå om dette bare er uttrykk for et oppdemmet behov for familiegjenforening eller om det er nye arbeidssøkere som flytter.

Den utvidede adgangen til å flytte og søke arbeid innen EF er således ikke blitt benyttet i særlig grad. Den forholdsvis sterke inntektsveksten i lavinntektslandene i EF - understøttet av økte overføringer fra fellesskapet - har sannsynligvis bidratt til dette.

Det er sannsynlig at de fremste utfordringene vedrørende arbeidsmigrasjon i Europa i årene fremover vil være knyttet til forholdet til Øst-Europa og det tidligere Sovjetunionen. Mens levekårene i EØS-området er relativt likeartede, er inntektsnivået i Øst-Europa og det tidligere Sovjetunionen lavt og fremtidsutsiktene usikre. EØS-avtalen omfatter imidlertid ikke et felles regime overfor tredjeland. Forholdet til borgere utenfor EØS vil som før være et norsk anliggende.

Antallet bosatte utenlandske statsborgere med opphold i Norge utgjør i overkant av 3 pst. av totalbefolkningen, totalt 146.000 utenlandske statsborgere. Av disse utgjør EF-borgere 41.000, hvorav ca. 30.000 fra Storbritannia og Danmark.

Det vises forøvrig til ytterligere omtale om dette i kapittel 10.6.

Ut fra dette er det ikke grunn til å anta at det vil skje sterke endringer på arbeidsmarkedene i de enkelte EØS-land som følge av at EØS-avtalen innfører fri bevegelighet for personer mellom EØS-landene.

EØS-avtalens bestemmelser på personområdet gir enkeltindividene en rekke nye rettigheter. De rettighetene norske borgere oppnår i andre EØS-land, motsvares av tilsvarende rettigheter EØS-borgere oppnår i Norge.

Nedenfor følger en nærmere beskrivelse av EØS-avtalens bestemmelser om fri bevegelighet for personer. Det skilles mellom følgende hovedelementer:

- arbeidsmarked, innvandring, utvandring og grensekontroll
- utdanning og kvalifikasjoner
- sosiale rettigheter

6.2 ARBEIDSMARKED, INNVANDRING, UTVANDRING OG GRENSEKONTROLL

6.2.1 EFs regelverk

I EF er arbeidsmarkedspolitikken det enkelte medlemslands ansvarsområde. Det foreligger derfor ikke noen felles bindende rettsakter i EF som gjelder arbeidsmarkedspolitikken.

Retten til fri bevegelighet for personer er regulert i Romatraktatens artikler 48, 49 og 54 samt i en rekke rettsakter som er vedtatt med hjemmel i disse bestemmelsene og i traktatens art. 235. De viktigste rettsaktene er Rfo 1612/68 (1) og Rdir 68/360 (2), Rdir 90/364 (3), Rdir 90/365 (4) og Rdir 90/366 (5).

Hovedprinsippet i dette regelverket er at en borger av et EF-land fritt kan reise til et annet EF-land for å søke og ta arbeid, etablere seg som selvstendig næringsdrivende, studere eller av annen grunn oppholde seg der, uten på forhånd å være innvilget oppholds- og arbeidstillatelse. I samsvar med det generelle prinsippet om forbud mot forskjellsbehandling på grunnlag av nasjonalitet, skal borgere fra andre EF-land ikke forskjellsbehandles i forhold til medlemslandenes egne borgere.

Retten til fri bevegelighet gjelder alle borgere i EF-land; Arbeidstakere, selvstendig næringsdrivende, personer som midlertidig oppholder seg i et annet medlemsland enn hjemlandet for å yte eller motta tjenester (f.eks. turister), studenter, pensjonister eller andre ikke-yrkesaktive. Reglene for de ulike grupperne er noe forskjellige. For fritt å kunne ta opphold i et annet EF-land enn hjemlandet, er det en forutsetning at vedkommende kan forsørge seg selv, enten ved arbeidsinntekt, inntekt fra selvstendig næringsvirksomhet, eller ved egne midler av annen art. Det er oppholdslandet som avgjør hva som skal til for at vedkommende kan sies å forsørge seg selv. Forsørgelsesnivået må være det samme som det som gjelder for landets egne borgere.

I oppholdslandet skal arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende og deres familiemedlemmer ha de samme rettigheter som landets egne borgere når det gjelder sosiale ytelser. Dette innebærer blant annet at de opparbeider trygderettigheter i henhold til oppholdslandets lovgivning. Ikke-yrkesaktive grupper oppnår ingen slike rettigheter i kraft av fellesskapsretten. Disse gruppene må ha egne midler og være sykeforsikret, slik at de ikke ligger oppholdslandet økonomisk til byrde, jf. Rdir 90/364 (3), Rdir 90/365 (4) og Rdir 90/366 (5).

Reglene om fri bevegelighet for personer innebærer at enhver borger i et EF-land fritt kan søke og ta arbeid i et annet EF-land, samt å oppholde seg i dette landet i inntil 3 måneder mens vedkommende søker arbeid. Det er en forutsetning at vedkommende denne søkerperioden kan forsørge seg selv. Etter EF-reglene om trygd jf. Romatraktatens artikkel 51 og Rfo 1408/71 (6), har arbeidssøkende rett til i søkerlandet å få utbetalt arbeidsledighetstrygd fra et annet EF-land hvor trygderetten er opptjent. Denne retten gjelder i inntil 3 må-

neder. Retten til å få utbetalt opparbeidet le- dighetstrygd kan bare benyttes én gang mel- lom to arbeidsaktive perioder. Hvis vedkom- mende får arbeid i søkerlandet, har vedkom- mende rett til opphold. Dersom vedkommen- de har gitt opp å søke arbeid, eller av andre grunner ikke har utsikt til å få arbeid, kan hun eller han bli bedt om å forlate landet. Det- te gjelder medmindre de på annet lovlig vis selv fullt ut kan dekke utgiftene til sitt opp- hold i søkerlandet. Eventuelle rettigheter vedkommende måtte ha til fortsatt trygd i hjemlandet, bortfaller dersom vedkommende i så fall ikke vender hjem.

På tilsvarende måte er det adgang til å etab- lere seg som selvstendig næringsdrivende i alle EF-land. Slik etablering skjer på basis av etableringslandets regler.

Har vedkommende fått fast arbeid eller kan dokumentere at hun eller han kan forsørge seg selv, skal oppholdstillatelse gis for 5 år så fremt det ikke søkes for et kortere tidsrom. Etter disse fem år vil vedkommende ha rett til fornyet oppholdstillatelse. De som omfattes av retten til fri bevegelighet har også rett til å ta med seg sin familie ved etablering i et an- net EF-land jf. Rfo 1612/68 (1), artikkel 10 nr. 1. Familiemedlemmene som på dette grunn- lag har rett til opphold, vil også kunne ha en *selvstendig* oppholdsrett dersom de selv er EF-borgere og faller inn under en av de grup- pene som er nevnt ovenfor. Barna skal ha rett til skolegang på lik linje med oppholdslandets barn. De har etter EF-reglene ingen ube- tinget rett til morsmålsundervisning. Dette avhenger av oppholdslandets regler på områ- det.

Etter EF-reglene har arbeidstakere og selv- stendig næringsdrivende fra EF-land, og de- res familiemedlemmer, rett til å bli boende i et EF-land etter at de har avsluttet sin virk- somhet der, jf. Kfo 1251/70 (7) og Rdir 75/34 (8). I alminnelighet forutsettes det at vedkom- mende har hatt fast opphold i landet i minst tre år for at en slik rett skal gis. Botidskravet avkortes imidlertid i de tilfeller der den yrkes- aktives virksomhet ble avsluttet som følge av arbeidsulykke eller annen arbeidsuførhet.

Ovennevnte rettigheter kan settes til side dersom hensynet til den offentlige orden og sikkerhet, eller folkehelsen, skulle tilsi det, jf. Romatraktatens artikler 48.3 og 56.1 og Rdir 64/221 (9), Rdir 72/194 (10) og Rdir 75/35 (11). Hvorvidt begrensninger i rettighetene kan an- ses begrunnet ut fra hensynet til offentlig or- den eller sikkerhet, må vurderes på individu- elt grunnlag av oppholdslandets myndighe- ter. Tidligere dom for kriminelle handlinger kan være tilstrekkelig grunn til å nekte å gi en oppholdstillatelse. Straffbare handlinger be-

gått i oppholdslandet kan danne grunnlag for utvisning.

6.2.2 Sentrale spørsmål i forhandlingene

EF-TA-landene fremmet i forhandlingene krav om en generell beskyttelsesklausul som kunne gi adgang til å iverksette beskyttelses- tiltak dersom det som følge av Avtalens for- pliktelse skulle oppstå alvorlige vanskelig- heter i en sektor eller region. For Norge var det i forhandlingene av sentral betydning å sikre at nasjonale myndigheter skulle kunne gripe inn dersom reglene om fri bevegelighet for personer innenfor EØS-området skulle fø- re til en alvorlig utvikling i deler av det norske arbeidsmarkedet. En beskyttelsesklausul vil- le imøtekomme dette behovet.

Etter Romatraktatens artikkel 48, fjerde ledd, omfatter adgangen til fritt å ta arbeid i et annet EF-land ikke ansettelse i offentlig sek- tor. Omfanget av dette unntaket har stått sen- tralt i forhandlingene. EF-domstolen har i fle- re saker, som for eksempel i sak 149/79, Kom- misjonen mot Belgia, fastslått at unntaket ba- re gir adgang til å utelukke arbeidstakere fra andre EF-land dersom den aktuelle stilling medfører direkte eller indirekte utøvelse av offentlig myndighet. Det sentrale er hvilke funksjoner som tilligger den aktuelle stilling, og ikke hvorvidt stillingen som sådan er in- nenfor offentlig sektor.

Det har også vært et viktig spørsmål å få av- klart hvilke lønns- og arbeidsbetingelser som skal gjelde ved entrepriser av kortere varig- het. Også i EFs egen lovgivning har dette vært et uklart spørsmål. EF-domstolen avsa imid- lertid en dom i 1990 i forbindelse med den så- kalte Rush-Portuguesa-saken (Sak 113/89) som slår fast to prinsipper:

1. Firmaer i et EF-land som utfører tjenester i et annet medlemsland, har anledning til å bringe med seg egne arbeidstakere.
2. Medlemslandene har anledning til å gjøre sin lovgivning om arbeidsvilkår, samt kollektive avtaler om lønns- og arbeidsfor- hold, gjeldende for all form for lønnet ar- beid som foregår innenfor deres territo- rium.

6.2.3 Forhandlingsresultatet

EØS-avtalens regler om retten til fri bevege- lighet for personer er i hovedsak sammenfal- lende med EFs regelverk på området. EØS- reglene gir borgere i EFTA- og EF-landene rett til å ta opphold i et annet EØS-land. For å kunne benytte denne retten, kreves det ingen forutgående søknad om opphold til oppholds- landets myndigheter. Reglene fremgår av Av-

talens Artikler 28, 31, 32 og 33 samt av Avtalens Vedlegg V og VIII (S.v. 1, s. 272 og 329).

Personkretsen av familiemedlemmer som gis rett til å følge med ved opphold i et annet land, er etter EØS-avtalens bestemmelser noe videre enn i Utlendingsloven. Etter EØS-avtalen omfatter denne retten ektefelle, barn opp til 21 år, uavhengig av om de forsørgeres av arbeidstageren, og barn uansett alder dersom de forsørgeres. Utlendingsloven gir, foruten ektefelle, bare forsørgede barn under 18 år en slik rett. Etter EØS-avtalens bestemmelser omfattes også arbeidstakerens og ektefellens foreldre, dersom de forsørgeres, av oppholdsretten. I Utlendingsloven omfattes foreldre ikke av denne retten.

Gjennomgangen av EØS-reglene på dette området har vist at det for Norge i liten grad har vært behov for overgangsordninger eller andre spesielle løsninger. Avtalens generelle beskyttelsesklausul ivaretar behovet for ensidig å iverksette beskyttelsestiltak dersom alvorlige økonomiske, samfunnsmessige eller miljømessige vanskeligheter som kan vedvare, er i ferd med å oppstå i en region eller sektor som følge av avtalen.

Generelle bestemmelser om fri bevegelighet for personer

Etter Utlendingsloven med forskrifter må en utenlandsk borger, med visse få unntak, søke om og få innvilget arbeidstillatelse før innreise for å kunne ta arbeid eller drive selvstendig næringsvirksomhet i Norge. Nordiske borgere er unntatt fra dette kravet. For utenlandske statsborgere utenfor Norden er tilsagn om arbeid ikke tilstrekkelig grunn til å få innvilget arbeids- og oppholdstillatelse i Norge. De som ønsker å ta opphold i Norge for å studere eller drive økonomisk aktivitet, må også søke og få innvilget oppholdstillatelse på forhånd.

Det vil imidlertid også etter at EØS-avtalen trer ikraft være adgang til å opprettholde kontroll med innflytting fra de øvrige EØS-land. Oppholdslandets myndigheter kan kreve at EØS-borgere som ønsker å ta opphold i landet, melder fra om dette, og oppgir på hvilket grunnlag de tar opphold. Innflyttere til Norge fra andre EØS-land vil således fortsatt måtte melde seg for norske myndigheter etter ankomst til landet, og oppgi på hvilket grunnlag de ønsker å ta opphold i Norge. Dersom de ønsker å ta opphold utover tre måneder, må de ha oppholdstillatelse.

Ovennevnte rettigheter gjelder bare for statsborgere i land som omfattes av EØS-avtalen. Tredjelandsborgere får ingen rettigheter etter Avtalen, selv om de har midlertidig eller fast oppholdstillatelse i et EØS-land. Unntak

er familiemedlemmene, hvor statsborgerskap ikke har betydning.

Et felles arbeidsmarked

Erfaringene med et felles arbeidsmarked, både i Norden og i EF, viser at flytting først og fremst foregår til land som ligger geografisk, språklig og kulturelt nær ens eget, og hvor det allerede finnes en viss konsentrasjon av personer av samme nasjonalitet. Dette tyder på at det ikke bare er økonomiske forhold som avgjør hvorvidt, og i tilfelle hvor, folk flytter. Sosiale og kulturelle forhold spiller en viktig rolle. Innen Norden er språk og kultur ikke noe uoverstigelig hinder for flertallet av de nordiske arbeidstakere. Mobiliteten mellom de nordiske land er likevel forholdsvis lav, i likhet med situasjonen innen EF. I et felles arbeidsmarked i EØS vil manglende språkkunnskaper kunne utgjøre en hindring for å ta arbeid i andre EØS-land og ytterligere svekke mobiliteten.

Sammensetningen av de EF-borgere som tar opphold i et annet EF-land enn hjemlandet, har endret seg i løpet av de siste årene. Mens det på 1970-tallet i første rekke var ufaglært arbeidskraft som tok opphold i et annet EF-land for et lengre tidsrom, har det i de senere år vært en økning i bevegeligheten av kvalifisert arbeidskraft som flytter for kortere tidsrom. En mer omfattende gjensidig godkjenning av yrkeskompetanse vil kunne gi en viss økning i mobiliteten innenfor EF-området.

Også tilbud og etterspørsel på arbeidsmarkedet vil virke inn på arbeidskraftens mobilitet. Retten til å få utbetalt arbeidsledighetstrygd i et annet land enn opptjeningslandet gjelder bare i inntil tre måneder. Utover denne perioden må den arbeidssøkende enten reise hjem eller selv dekke sine oppholdsutgifter og sykeforsikring i oppholdslandet. Dette tilsier at flytting over grensene i vesentlig grad vil være avhengig av at vedkommende har utsikter til å få arbeid.

Utenom akademiske yrker har det vært antatt at EØS-reglene kan få størst virkning i petroleums- og bygge- og anleggsbransjen. Bl.a. har det vært antatt at bygge- og anleggsbransjen kunne bli utsatt for økt lønnsk konkurranse fra EF-land med lavt lønnsnivå. I EØS vil et firma som utfører tjenester i et annet land, ha anledning til å bringe med seg sine egne arbeidstakere. Betydningen av dette begrenses imidlertid av at alle EØS-land kan gjøre sin lovgivning om arbeidsvilkår og avtaler om lønns- og arbeidsforhold gjeldende for all form for lønnet arbeid i sitt land, uavhengig av arbeidstakerens nasjonalitet. Anvendelsen av dette prinsippet for arbeidsoppdrag av kor-

tere varighet enn 3 måneder er ikke endelig avklart. Jf. også proposisjonens kapittel 7.

Erfaringer hittil tyder heller ikke på at antall studenter og/eller uføre- og alderspensjonister fra EF-landene som ønsker opphold i Norge, vil øke. Norske klimatiske forhold og det norske kostnadsnivået tilsier ikke en slik utvikling.

EØS-avtalens virkninger når det gjelder utvandring, vil i første rekke kunne dreie seg om høyere kvalifisert arbeidskraft, pensjonister og om studenter som tar midlertidig opphold i et annet land. Det er ut fra erfaringene hittil liten grunn til å tro at omfanget vil bli vesentlig anderledes enn erfaringene så langt i Norden og i EF.

Beskyttelsestiltak

EØS-avtalen inneholder i Artikkel 112 en generell beskyttelsesklauseul som gir en avtalepart adgang til ensidig å sette til side deler av Avtalens forpliktelser dersom alvorlige økonomiske, samfunnsmessige eller miljømessige vanskeligheter som kan vedvare, er i ferd med å oppstå i en sektor eller region. Dette vil også gjelde for arbeidsmarkedet. Det er imidlertid anledning til å iverksette en rekke forebyggende tiltak før situasjonen er av en slik karakter at bruk av beskyttelsestiltak er påkrevet.

Personer som ønsker opphold i et EØS-land for å søke arbeid, vil etter ankomst måtte melde seg for nasjonale myndigheter og oppgi på hvilket grunnlag de ønsker å ta opphold i landet. Myndighetene vil da gi informasjon om situasjonen på arbeidsmarkedet. Dersom situasjonen på arbeidsmarkedet er vanskelig i spesielle områder, kan arbeidssøkeren bli frarådet å søke arbeid i disse områdene. Lignende informasjon vil av dette land bli sendt til de andre EØS-lands arbeidsmarkedsmyndigheter, og øvrige aktuelle offentlige instanser. Det vil ikke bli gitt noen form for arbeidsformidlingsbistand til EØS-borgere som likevel skulle ønske å søke seg til slike områder. Erfaringene tilsier forøvrig at de færreste ønsker å flytte til områder med høy arbeidsledighet.

Dersom det til tross for slike forebyggende tiltak skulle finne sted en alvorlig utvikling i disse områdene som følge av tilflytting av EØS-borgere, vil vedkommende avtalepart kunne innlede konsultasjoner med de øvrige parter i EØS-komiteen for om mulig å finne frem til tiltak som kan løse problemet. Dersom det ikke lykkes å oppnå enighet om slike tiltak, vil vedkommende avtalepart selv kunne iverksette nødvendige tiltak. Dersom ensidige beskyttelsestiltak iverksettes, vil de øvrige avtalepartene kunne treffe mottiltak. Slike mottiltak skal stå i rimelig forhold til beskyt-

telsestiltaket og ikke være av en annen karakter enn det som er strengt nødvendig for å gjenopprette likevekten mellom rettigheter og plikter i Avtalen. Avtalen forutsetter normalt drøftelser om problemene og de aktuelle tiltak i EØS-komiteen, før slike tiltak iverksettes. Det vises forøvrig til omtalen av Avtalens Artikler 112-114 i proposisjonens kapittel 3.

I tillegg til dette vil det bli lagt opp til et administrativt samarbeid mellom arbeidsmarkedsmyndighetene i EØS-landene. Dette samarbeidet vil først og fremst omfatte utveksling av opplysninger om arbeidsmarkeds situasjonen og ledige stillinger. På denne måten vil en arbeidssøker kunne informere seg om arbeidsmuligheter i andre EØS-land før hun eller han reiser fra hjemlandet for å søke jobb. Dette vil kunne bidra til å motvirke at det oppstår situasjoner som nødvendiggjør bruk av beskyttelsestiltak.

Ansettelse i stillinger i offentlig sektor

Ansettelse i stillinger som innebærer utøvelse av offentlig myndighet, vil etter EØS-avtalens bestemmelser være unntatt fra adgangen til fritt å ta arbeid i andre EØS-land. Kriteriet for hva som er utøvelse av offentlig myndighet, er generelt og kan gi rom for ulike tolkninger. Den praksis som på dette området følges i Norge, innebærer færre restriksjoner for utlendingers adgang til ansettelse i slike stillinger enn hva som er tilfelle i de øvrige landene i EØS-området. Norsk praksis på dette området vil ikke måtte endres som følge av EØS-avtalen.

Lønns- og arbeidsvilkår

Som omtalt i punkt 2.2. ovenfor har EF-domstolen slått fast (sak 113/89 Rush-Portuguesa) at oppholdslandet har rett til å sikre seg at oppholdslandets lønns- og arbeidsvilkår skal gjelde, også ved entrepriser av kortere varighet. Dette vil også gjelde i henhold til EØS-avtalen. For Norges vedkommende innebærer dette at vi kan sikre at norske lønns- og arbeidsbetingelser blir gjort gjeldende for alt arbeid som utføres i Norge, uavhengig av arbeidstakerens nasjonalitet.

Begrepet «lønns- og arbeidsvilkår» omfatter en rekke ulike forhold nedfelt både i lov og tariffavtaler. Regler om arbeidstid og vernebestemmelser i lov av 4. februar 1977 nr. 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø m.v. (Arbeidsmiljøloven) vil, som idag, gjelde for alt arbeid som utføres i Norge. Hvorvidt norske regler i tilknytning til oppsigelser, permisjoner, ferie osv. kommer til anvendelse overfor utenlandske arbeidstakere, avgjøres på bakgrunn av norske regler for valg mellom norsk og uten-

landsk lov (lovvalsregler). Norsk rett har idag, med unntak for såkalt industrielt hjemmearbeid, ingen bindende bestemmelser som uttrykkelig regulerer arbeidstakerens lønn. Dette reguleres gjennom avtaler mellom partene i arbeidslivet (tariffavtaler). Slike avtaler binder imidlertid bare partene og deres medlemmer. Det kan således i en del tilfelle by på vanskeligheter å fastslå hva som er «norske» lønnsvilkår innenfor en bransje, dersom det reguleres i en eller flere tariffavtaler som ikke binder alle arbeidsgivere og arbeidstakere i bransjen. Kommunaldepartementet arbeider med å finne den beste fremgangsmåten for å sikre at norske lønnsvilkår følges av utenlandske selskaper som med egne arbeidstakere utfører arbeid i Norge.

EF-kommisjonen har fremlagt et forslag til direktiv (COM (91) 230, fremlagt 20. juni 1991) som slår fast at vertslandets lønns- og arbeidsvilkår gjøres gjeldende for alt arbeid som utføres i landet. Direktivforslaget unntar arbeidsoppdrag av kortere varighet enn 3 måneder fra oppholdslandets regler om lønn og ferie. Etter Regjeringens oppfatning er 3 måneder for lang tid i denne sammenhengen. Det er imidlertid også uenighet innen EF om hvordan denne delen av forslaget skal fortolkes. Forslaget er ikke vedtatt i EF, og det endelige resultat er derfor usikkert. Vedtak vil etter alt å dømme ikke fattes før tidligst i midten av 1992. Eventuelle nye EF-regler på dette området vil måtte bli gjenstand for drøftelser i EØS-Komiteen. For at nye EF-regler skal bli EØS-regler, må de vedtas med enstemmighet i EØS-organene, jf. omtalen av beslutningsprosessen i proposisjonens kapittel 8.

Asyl- og flyktningspørsmål

Asyl- og flyktningspørsmål omfattes ikke av EØS-avtalen. Norge kan fortsatt utforme sin asyl- og flyktningspolitikk på selvstendig grunnlag. I EF er asyl- og flyktningspørsmål ikke regulert gjennom fellskapslovgivning. Som følge av Maastricht-avtalen mellom EFs medlemsland kan det likevel forventes økt samordning mellom medlemslandene på dette området.

Grensekontroll

Personkontroll ved grensene innenfor EØS-området vil fortsatt være et nasjonalt anliggende. EØS-avtalen inneholder ingen regler på dette området. Dette er imidlertid ikke til hinder for at avtalepartene kan drøfte tiltak med sikte på å forenkle kontrollprosedyrene innenfor EØS-området.

I en særskilt felleserklæring (S.v. 1 s. 418) sier EFTA- og EF-landenes regjeringer seg be-

redt til å inngå i et samarbeid med sikte på å lette kontrollen av hverandres statsborgere og deres familiemedlemmer på grensene mellom deres territorier. Slik forenkling skal ikke svekke bekjempelsen av bl.a. narkotikasmugling, internasjonal terrorisme og illegal innvandring.

EF-landene slutfører nå arbeidet med en grensekontrollkonvensjon om passering ved medlemslandenes ytre grenser. Forholdet mellom denne konvensjonen og den nordiske passkontrolloverenskomsten av 12. juli 1957 måtte avklares i forhandlingene, fordi Danmark er part i begge avtaler. Etter EF-landenes grensekontrollkonvensjon skal grensekontrollen ved EF's ytre grenser styrkes. Dette gjelder også grensene mellom Danmark og de øvrige nordiske land. Etter den nordiske passkontrolloverenskomst skal det ikke foretas regelmessig personkontroll ved passering av grenser mellom de nordiske land. Kontrollen skal finne sted ved grensene til land utenfor Norden.

Forholdet mellom Den nordiske passkontrolloverenskomst og EF-landenes grensekontrollkonvensjon er dermed avklart og Danmark har avgitt en erklæring som legges ved EF-konvensjonen. Erklæringen innebærer at det ikke vil skje endringer i de regler som er en følge av passkontrolloverenskomsten.

6.3 GJENSIDIG GODKJENNELSE AV UTDANNING OG KVALIFIKASJONER

6.3.1 EFS REGELVERK

Gjensidig godkjenning av yrkeskompetanse er av stor betydning for retten til fri bevegelse for personer og for fri etablering. EF har utviklet et regelverk for gjensidig godkjenning av autorisasjoner, bevillinger og andre beviser for kvalifikasjoner til å utøve et yrke som er regulert ved lov, forskrift eller bransjebestemmelser. Reglene omfatter i hovedsak yrker som krever offentlig godkjenning, autorisasjon eller bevilling, og som gis til de som har gjennomgått en høyere utdanning av minst tre års varighet, og i mange tilfeller også en praksisperiode.

Reglene om gjensidig godkjenning av yrkeskompetanse fastsetter de krav til utdanningens varighet, nivå (videregående, høyskole eller universitet) og innhold som må være oppfylt som grunnlag for å få godkjenning til å utøve et yrke.

Regelverket regulerer videre saksgangen ved søknad til myndighetene i et EF-land om godkjenning av bevillinger og andre kvalifi-

kasjonsbeviser som er gitt av myndighetene i et annet EF-land.

Den gjensidige godkjenning av yrkeskompetanse er regulert på to ulike måter. Gjensidig godkjenning av visse yrker innenfor helsesektoren, samt veterinærer og arkitekter, er regulert av særlige bestemmelser for hvert yrke. Øvrige yrker som krever godkjenning og en høyere utdanning av minst 3 års varighet, er regulert i et generelt EF-direktiv, Rdir 89/48 (12). Det generelle direktiv om gjensidig godkjenning av bevis for høyere yrkeskompetansgivende utdanning av minst tre års varighet, dekker de yrker som ikke er regulert av sektordirektiver. Direktivet omfatter følgende yrkesgrupper i Norge:

- helsesektoren: Psykologer, fysioterapeuter, ortopedi-ingeniører, ergoterapeuter, radiografer, vernepleiere, bioingeniører, optikere og kiropraktorer.
- andre: Advokater, revisorer, førskolelærere, lærere, prester og translatører

Reglene for disse yrkene fastsetter de minstekrav til teori og praksis som den aktuelle utdanning i det enkelte EF-land må oppfylle for at det skal gis adgang til det relevante yrket også i de øvrige EF-land.

Direktivets bestemmelser innebærer at godkjenning i et EF-land for utøvelse av et av de yrker som omfattes, skal gi tilsvarende godkjenning, etter søknad, i de øvrige EF-landene, uten at det stilles krav om tilleggskunnskaper.

Unntatt fra denne regelen er tilfeller hvor det landene i mellom er vesentlige forskjeller i utdanningens lengde eller innhold. Ved forskjeller i utdanningens lengde kan det stilles krav om yrkeserfaring. Ved forskjeller i utdanningens innhold kan oppholdslandet kreve at den som søker godkjenning, enten avlegger en prøve eller gjennomfører en praksisperiode. Praksisperioden skal ikke være lenger enn det dobbelte av forskjellen i utdanningens lengde. Den som søker godkjenning, kan selv velge mellom prøve eller praksis. For yrker som fordrer særskilt kjennskap til oppholdslandets lov- og regelverk, som for eksempel advokater og revisorer, kan oppholdslandet bestemme om det skal avlegges prøve eller om søkeren må ha praksis hos godkjent yrkesutøver for å få godkjenning.

Dersom et yrke ikke krever godkjenning i hjemlandet, men i oppholdslandet, er det tilstrekkelig som grunnlag for å kreve godkjenning i oppholdslandet, at en søker har en relevant høyere utdanning av minst tre års varighet og har utøvet yrket i hjemlandet i to år i løpet av de siste ti år. Også her kan imidlertid

oppholdslandet kreve at søkeren gjennomgår en praksisperiode eller avlegger en prøve, dersom utdanningen søkeren innehar er vesentlig kortere eller forskjellig i innhold fra den utdanningen som kreves for godkjenning i oppholdslandet.

For å ivareta nasjonal samordning ved anvendelsen av direktivets bestemmelser, skal det i hvert medlemsland utpekes en myndighetsrepresentant. Vedkommende er også nasjonal representant i en egen samordningsgruppe mellom medlemslandene. Søknad om godkjenning av kvalifikasjonsbeviser sendes til den nasjonale myndighetsrepresentant, som så viderefremidler søknaden til den myndighet som har kompetanse til å gi godkjenning for det aktuelle yrket.

Sektordirektivene

Visse yrkesgrupper omfattes av særlige sektordirektiver. Dette gjelder følgende grupper:

- helsesektoren: Leger, tannleger, sykepleiere, jordmødre og farmasøyter.
- andre: Advokater, arkitekter og veterinærer

Godkjenningen av advokatbevilling med tanke på mer permanent utøvelse av yrket, er regulert av det generelle direktiv. For advokater regulerer sektordirektivet bare adgang til å utøve tjenester i andre land enn det de er etablert i. Det omfatter således ikke spørsmål om rett til å få regulær advokatbevilling i andre EØS-land. Direktivene om gjensidig godkjenning av eksamensbevis eller andre kvalifikasjonsbevis for de øvrige ovennevnte yrkesgrupper, fastsetter de minstekrav til utdanningens varighet, nivå (universitet, høyskole, videregående) og innhold som må være oppfylt i det enkelte EF-land som grunnlag for godkjenning i de øvrige EF-land.

Autorisasjon eller godkjenning i øvrige EF-land gis av de kompetente myndigheter i det aktuelle land etter søknad.

Det finnes også et eget direktiv om en særskilt opplæring for almenpraktiserende leger, som stiller krav om en tilleggsoplæring for å kunne utøve selvstendig virksomhet som almenpraktiserende lege. Dette direktiv vil først tre i kraft fullt ut fra 1. januar 1995.

Yrker hvor det ikke kreves godkjenning

For visse yrker hvor det ikke stilles krav om bestemt utdanning eller godkjenning, er det i EF visse retningslinjer for retten til å etablere seg og å yte tjenester. Hovedprinsippet i retningslinjene er at enkeltpersoner som har utøvet et bestemt yrke i et EF-land, og som på

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

tilfredsstillende vis kan dokumentere denne yrkesutøvelsen, har rett til å etablere seg som yrkesutøver i de andre EF-landene. Tilfredsstillende dokumentasjon vil i de fleste tilfeller kreve en erklæring fra notarius publicus eller annen offentlig instans.

Det stilles videre visse minstekrav til kontrakts- og avtalerettslige forhold mellom partene i forbindelse med tjenesteytelser innen visse næringer.

6.3.2 Sentrale spørsmål i forhandlingene

Det viktigste arbeidet i forhandlingene på utdanningsområdet, har vært å klargjøre innholdet av og virkeområdet for de relevante EF-direktiver. Dette regelverket omfatter godkjenning av kvalifikasjonsbevis til å utøve et yrke og ikke spørsmålet om å godkjenne utdannelsen i seg selv.

Det er viktig å skille mellom godkjennelsesmyndighet og arbeidsgiver. Forhandlingene avklarte at arbeidsgiver kan stille særlige krav ved ansettelse i en stilling, utover de krav myndighetene stiller for å gi godkjenning. Dette kan blant annet gjelde krav til språkkunnskap og kjennskap til særlige nasjonale regler. En EØS-borger som etter reglene har krav på å få godkjenning i Norge, har ikke noe krav på å bli ansatt. En arbeidsgiver har derfor anledning til å foretrekke en søker med norsk utdanning, dersom denne utdanningen vurderes som mer kvalifiserende for stillingen enn utdanningen fra et annet EØS-land.

6.3.3 Forhandlingsresultatet

EØS-avtalens regler om gjensidig godkjenning av eksamensbevis eller andre kvalifikasjonsbevis er fastsatt i Artikkel 30 samt i Avtalens Vedlegg VII (S.v. 1 s. 305). Reglene motsvarer EFs regler på dette området. Gjennomgangen av dette har vist at det ikke har vært behov for presiseringer eller endringer i innholdet.

Gjensidig godkjenning av eksamensbevis eller andre kvalifikasjonsbevis

I Norge omfattes følgende yrkesgrupper av EØS-avtalens regler:

Helsesektoren: Psykologer, fysioterapeuter, ortopedi-ingeniører, ergoterapeuter, radiografer, vernepleiere, bioingeniører, optikere, kiropraktorer, leger, tannleger, sykepleiere, jordmødre, farmasøyer.

Andre: Advokater, arkitekter, veterinærer, revisorer, førskolelærere, lærere, prester og translatører.

Håndverksyrker og titler som i henhold til lov, forskrift eller bransjebestemmelser kre-

ver offentlig autorisasjon, omfattes ikke av EØS-avtalens regler om gjensidig godkjenning av kvalifikasjonsbevis. Slike håndverksyrker og titler omfattes imidlertid av et direktivforslag som er under behandling i EF (KOM (90) 389 endelig utgave/SYN 209). Dette vil bli gjenstand for senere behandling i EØS etter de regler for beslutningsprosessen Avtalen fastsetter. Inntil et tilsvarende regelverk for slike yrker vedtas i EØS, vil ikke autoriserte håndverkere i et land ha krav på å få godkjent sine autorisasjonsbevis som grunnlag for å få autorisasjon til yrket i andre EØS-land.

EØS-avtalen omfatter også regler som sikrer retten til fri etablering innen yrker hvor det ikke kreves spesiell utdanning eller godkjenning for yrkesutøvelsen. Disse reglene omfatter selvstendig næringsdrivende og i visse tilfelle tjenesteytere innen handel, industri, håndverk og transport. Hovedprinsippet i reglene er at man fritt kan etablere seg som yrkesutøver på de områdene reglene gjelder, dersom det kan dokumenteres at en har utøvet yrket i sitt hjemland og ellers er ustraffet og solvent.

For yrker som verken er regulert, det vil si som krever offentlig godkjenning/bevilling eller er gjenstand for særlige bransjebestemmelser, eller omfattes av reglene nevnt i forrige avsnitt, har EØS-avtalen ingen regler om gjensidig godkjenning av kvalifikasjonsbevis.

Hovedprinsippet i EØS-reglene er at dersom man innehar en bevilling, godkjenning eller annet bevis for retten til å utøve et regulert yrke i hjemlandet, skal man uten å avkrevs dokumentasjon for ytterligere kunnskap kunne få et tilsvarende bevis i de øvrige land som omfattes av Avtalen. Forutsetningen er at den opprinnelige godkjenning er gitt på grunnlag av en nærmere definert utdanning av en viss varighet.

I de fleste tilfeller kan mottakerlandet ikke stille krav om at de som søker godkjenning skal ha kjennskap til språk eller nasjonale regler på området. Arbeidsgiver kan derimot stille slike krav. Yrkesutøvere fra andre EØS-land er underlagt oppholdslandets lov- og regelverk på lik linje med andre yrkesutøvere.

Den som oppfyller kravene til godkjenning eller bevilling har rett til å benytte yrkestittelen i oppholdslandet. Vedkommende har rett til å benytte sin akademiske tittel fra den institusjon hvor vedkommende er utdannet og på dette landets språk. Oppholdslandet kan kreve at det legges til hvor tittelen er tildelt.

For å ivareta nasjonal samordning ved anvendelsen av Avtalens bestemmelser om gjensidig godkjenning av eksamensbevis el-

ler andre kvalifikasjonsbevis, skal det utpekes en myndighetsrepresentant i hvert land. EFTA-landenes myndighetsrepresentanter vil fra EØS-avtalens ikrafttredelse delta i en samordningsgruppe mellom EF-landene som er etablert for samordning mellom landene.

De lover og forskrifter som fastsetter kravene for å få godkjenning til å utøve visse yrker, må endres slik at også tilsvarende utdanninger fra de øvrige EØS-land gir rett til godkjenning.

Overgangsperioder

Tidspunktet for EØS-avtalens regler om gjensidig godkjenning av utdanning og kvalifikasjoner, er 1. januar 1993. Norge har en overgangsperiode på to år når det gjelder særskilt opplæring for almenpraktiserende leger. Avtalen stiller krav om en toårig særskilt opplæring for å kunne drive egen praksis som almenpraktiserende lege. I Norge er det idag ikke krav om dette. Man trenger derfor noe tid til å etablere en slik ordning.

Andre EFTA-land, spesielt Sveits og Østerrike, har i større grad hatt behov for overgangsperioder. Dette berører også Norge, idet rettighetene etter EØS-avtalen ikke kan påberopes overfor disse land før disse overgangsperiodene er utløpt. Sveits har fått en overgangsperiode frem til 1. januar 1997 for godkjenning av kvalifikasjonsbeviser for utdannelse innen helsesektoren, bortsett fra farmasøyter. Rettighetene og forpliktelsene etter Avtalens generelle regler om gjensidig godkjenning, vil heller ikke gjelde for Sveits før fra 1. januar 1995. For Østerrike inatrer ikke forpliktelsen til å godkjenne tannleger med kvalifikasjonsbeviser fra andre EØS-land før de selv har fått etablert den utdanningen som kreves, dog senest pr. 1. januar 1999.

6.4 TRYGDERETTIGHETER

6.4.1 EFs regelverk

EFs regelverk på trygdeområdet har som siktemål å koordinere trygderettigheter i et felles arbeidsmarked. EF-borgere som tar arbeid i et annet EF-land enn hjemlandet, skal ha de samme vilkår og samme sosiale rettigheter som borgerne i det land hvor de tar arbeid.

EF-reglene om trygderettigheter er nedfelt i Romatraktatens artikkel 51 og to sentrale EF-forordninger med senere endringsforordninger. Rfo 1408/71 (6) angir hvilke typer ytelser som omfattes av koordineringsreglene og hvordan koordineringen skal skje. Rfo 574/72 (13) regulerer i detalj den praktiske gjennomføringen, som for eksempel hvordan ytelser

skal utbetales og til hvilke myndigheter søknader skal fremsettes.

EFs regler forutsetter ikke at medlemslandenes nasjonale stønads- og finansieringsordninger skal harmoniseres til en felles norm. Medlemslandene har sine egne nasjonale trygdeordninger der ytelse og stønadsnivå er bestemt i nasjonal lovgivning. Bestemmelser i nasjonal lovgivning som ikke er i overensstemmelse med de felles koordineringsregler må imidlertid fravikes for å sikre at personer som ønsker å arbeide i et annet EF-land, ikke hindres i å flytte fordi de taper trygderettigheter eller utsettes for forskjellsbehandling.

Opptjente kontantytelser skal utbetales uavhengig av hvilket EF-land vedkommende er bosatt i eller tar opphold i senere. Den tid en person har vært trygdet i andre EF-land, skal medregnes på linje med trygdetid i oppholdslandet ved beregning av hvorvidt vedkommende oppfyller nasjonale minstekrav til trygdetid i oppholdslandet.

Arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende som flytter fra ett EF-land til et annet, skal godskrives de trygderettigheter som er opparbeidet i de EF-land vedkommende har arbeidet. Pensjonsytelser opptjenes og beregnes på grunnlag av varigheten av trygdetilknytningen i det enkelte land. De land der vedkommende har opptjent pensjonsrettigheter, betaler hver sin forholdsmessige del i form av en delpensjon. Det er i prinsippet likegyldig hvor i EF-området vedkommende oppholder seg eller er trygdet når pensjonen skal utbetales.

Trygdereglene dekker yrkesaktive, det vil si arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende, og deres familiemedlemmer. Studenter, pensjonister og andre ikke-yrkesaktive har også rett til å ta opphold i andre EF-land. Det er imidlertid en forutsetning at disse grupper har tilstrekkelig syketrygddekning i det land de kommer fra. Etter EFs trygderegler har de derfor ingen krav på trygddekning eller sosialhjelp i oppholdslandet. Personer som omfattes av trygdeforordningen, vil imidlertid ha rett til sykehjelp i oppholds- eller bostedslandet, i samsvar med lovgivningen der. Utgiftene til slik hjelp skal imidlertid dekkes av vedkommendes hjemland. Dette gjelder blant annet pensjonister som bosetter seg i et annet EF-land enn det eller de land som de mottar pensjon fra.

Generelt kreves det statsborgerskap i et EF-land for at trygdeordningen skal komme til anvendelse, men det er unntak for flyktninger og statsløse.

Før familiemedlemmer og etterlatte stilles det ikke krav om statsborgerskap i et EF-land

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

for å være omfattet av trygdereglene, dersom forsørgeren oppfyller vilkåret. Dette gjelder også etterlatte etter en ikke-EF-borger, dersom sistnevnte var omfattet av et EF-lands lovgivning. Betingelsen er da at de etterlatte selv er EF-borgere.

Reglene fastsetter at en person skal være trygdet i det land der hun eller han arbeider, uansett om vedkommende eller familiemedlemmene er bosatt i et annet EF-land.

Fra disse generelle reglene er det visse unntak. Viktigste i denne forbindelse er bestemmelser som omfatter tilfeller der en arbeidstaker midlertidig er utsendt av sin arbeidsgiver for å utføre arbeid for denne i et annet land. Bestemmelsene gjør det mulig å opprettholde trygdedekningen i hjemlandet i en periode på 12 måneder, med mulighet for forlengelse i ytterligere 12 måneder.

6.4.1.2 Videreutvikling av regelverket

EF-kommisjonen har fremlagt forslag for Rådet til forordninger som utvider anvendelsesområdet for forordning 1408/71 (6). Forslagene forventes ferdigbehandlet av Rådet i løpet av 1992. Forslagene gjelder for det første en utvidelse av forordningen til å gjelde ikke-avgiftspliktige ytelser. Disse skal imidlertid være unntatt fra eksport. For det annet foreslås ovennevnte forordning utvidet til også å omfatte alle trygdede statsborgere i EF-land, herunder offentlige tjenestemenn og likestilte personer, studenter og ikke-yrkesaktive. Forordningen gjelder idag for offentlige tjenestemenn dersom de er omfattet av en alminnelig trygdeordning. Forslaget innebærer imidlertid at den også skal gjelde for særlige ordninger for tjenestemenn. For det tredje er det foreslått visse endringer i beregningsreglene for pensjoner.

Det er viktig å sikre at de samme regler for koordinering av trygdeytelser gjelder i hele EØS. Det vil derfor være aktuelt å forhandle med sikte på å innlemme ovennevnte forslag i EØS. I eventuelle forhandlinger vil man fra norsk side ta sikte på å innarbeide de justeringer som er nødvendig i forhold til norske trygdereglene.

6.4.2 Sentrale spørsmål i forhandlingene

EFs regelverk på trygdeområdet inneholder regler for koordinering av de trygderettigheter som er fastlagt i medlemslandenes nasjonale lovgivning. Det var derfor allerede i utgangspunktet klart at EFTA-landenes nasjonale trygdeordninger ville kunne opprettholdes i EØS. Forhandlingene dreide seg således i hovedsak om å avklare hvilke deler av norske ordninger som omfattes av koordine-

ringsreglene og den nærmere tilpasning til disse.

6.4.3 Forhandlingsresultatet

EØS-avtalens regler på trygdeområdet er fastsatt i Artikkel 29 og i Avtalens Vedlegg VI (S.v. 1, s. 274). Bestemmelsene samsvarer fullt ut med det tilsvarende regelverket i EF.

Generelle bestemmelser om trygderettigheter

EØS-avtalens regler fastsetter at en statsborger i et EØS-land som tar arbeid i andre EØS-land, oppnår samme vilkår og samme sosiale rettigheter som borgerne i det land hvor de tar arbeid. Borgere i andre EØS-land, som får arbeid i Norge, vil etter dette få sosiale rettigheter på linje med det norske og norske borgere har i dag.

Nasjonale trygdeordninger kan opprettholdes uendret, med de ytelser og stønadsnivåer som er bestemt i nasjonal lovgivning. EØS-avtalen forutsetter ingen harmonisering til en felles norm. Gjeldende bestemmelser i norsk lovgivning som er i strid med koordineringsreglene, må imidlertid fravikes for å motvirke forskjellsbehandling. Dette kan skje ved å benytte den adgang folketrygdlovens § 18-12 og barnetrygdlovens § 23 gir Kongen til å gjøre unntak fra lovenes bestemmelser når gjensidighetsavtaler inngås med andre land.

EØS-avtalens regler på trygdeområdet vil bli innarbeidet i norsk rettsorden. Følgende lover berøres: Lov av 17. juni 1966 nr. 12 om folketrygd, lov av 24. okt. 1946 nr. 2 om barnetrygd, lov av 19. juni 1969 nr. 61 om særtillegg til ytelser fra folketrygden, lov av 28. juni 1957 nr. 12 om pensjonstrygd for fiskere, lov av 3. desember 1951 nr. 2 om pensjonstrygd for skogsarbeidere, lov av 3. desember 1948 nr. 7 om pensjonstrygd for sjømenn, lov av 22. juni 1962 nr. 12 om pensjonsordning for sykepleier, lov av 19. juni 1969 nr. 57 om sykehus m.v., lov av 28. april 1961 nr. 2 om psykisk helsevern og lov av 19. nov. 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene.

EØS-avtalens regler på trygdeområdet sikter mot å ivareta de samme hensyn som ligger til grunn for de trygdeavtaler som Norge har inngått med en rekke land. For norske borgere i Norge innebærer dette ingen endringer i forhold til dagens system.

Trygdeytelser skal gis etter følgende fire hovedprinsipper:

- trygdeordninger må ikke diskriminere etter nasjonalitet (likebehandlingsprinsippet)
- trygderettigheter som er opparbeidet i ett EØS-land, skal kunne følge en person ut av landet (eksportabilitetsprinsippet)

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

- rettigheter som er opparbeidet i forskjellige land, skal kunne legges sammen for å fylle minstekravene for rett til pensjon (sammenleggingsprinsippet)
- pensjoner som tilstås på grunnlag av sammenlegging, beregnes forholdsmessig etter den faktiske opptjeningstid i de enkelte land (pro rata temporis-prinsippet).

Avtalens trygdebestemmelser omfatter kun statsborgere i EØS-land og deres familiemedlemmer, samt flyktninger og statsløse. De to sistnevnte grupper omfattes imidlertid ikke av retten til fri bevegelse for personer. Om de skal få opphold i et EØS-land, for eksempel Norge, må dette skje ut fra gjeldende norsk utlendingslovgivning. Statsborgere fra tredjeland eller EØS-borgere som er bosatt i land utenfor EØS, vil ikke omfattes av Avtalens trygdereglene, bortsett fra EØS-borgeres familiemedlemmer, men de vil fortsatt kunne omfattes av tidligere inngåtte trygdeavtaler mellom landene.

EØS-avtalen vil i stor grad erstatte eksisterende bilaterale og multilaterale avtaler på trygdeområdet. Det er likevel adgang til å opprettholde deler av inngåtte avtaler som gir bedre ytelser enn EØS-avtalen, eller som dekker en videre personkrets, for eksempel ikke-yrkesaktive, tredjelands borgere og egne borgere som bor i tredjeland. Landene kan dessuten bli enige om å gi avkall på refusjon av utgifter til medisinsk behandling m.v.

Prinsippet for lovvalg er basert på at arbeidstakeren eller den selvstendige næringsdrivende skal være omfattet av lovgivningen i arbeidslandet. Det er visse unntak fra denne hovedregelen, blant annet utsendingsbestemmelser som gjør det mulig å opprettholde trygdedekning i hjemlandet ved kortvarig arbeid i utlandet. Utsendingsperioden er begrenset til ett år, men med mulighet til forlengelse i ytterligere ett år etter samtykke fra arbeidslandet.

EØS-avtalen omfatter all trygdelovgivning for følgende stønadsformer: medisinsk behandling ved sykdom og fødsel, sykepenger, fødselspenger, ytelser ved uførhet og yrkesmessig attføring, barnetrygd m.v., ytelser til etterlatte og ved oppnådd pensjonsalder, yrkesskade/yrkessykdom, gravferdshjelp og arbeidsløshetsstrygd. Lovgivning om sosial omsorg og særlige ordninger for offentlige tjenestemenn omfattes ikke av Avtalen.

Avtalebaserte ordninger i arbeidslivet - som Fellesordningen for tariffestet pensjon (FTP) og Avtalefestet pensjon (AFP) - er heller ikke omfattet av EØS-avtalens bestemmelser om koordinering av trygderettigheter. Andre land har imidlertid slike avtaleordninger som

kan virke konkurransevridende, og som det fra norsk side vil være aktuelt å se nærmere på.

På norsk initiativ er det gjennom Avtalens Vedlegg VI oppnådd en presisering for Norges del av visse begrensninger for sammenlegging av trygdetid for beregning av tilleggspensjon til personer født før 1937 (overkompensasjons-reglene). Det er også oppnådd begrensninger for Norge for opptjening av tilleggspensjon i utlandet for omsorgsperioder som blant annet knytter opptjeningen til perioder med fødselspermisjon etter norsk arbeidsrettslovgivning, og ellers forutsetter at både omsorgspersonen og den pleietrengende eldre, syke eller funksjonshemmede er trygdet i folketrygden. Engangsstønad ved fødsel blir unntatt fra eksport.

Folketrygdlovens kapittel 12 om stønad til enslige, skilte og separerte forsørgere må anses å ligge utenfor Avtalens materielle virkeområde. I de fleste andre land i EØS er slike ytelser en del av sosialhjelpsordninger og ikke trygdeordninger. Heller ikke stønad etter folketrygdlovens § 5-8 til bedring av den alminnelige funksjonsevnen vil være omfattet av Avtalen. Det samme gjelder ordningen med forskuttering av underholdsbidrag for barn.

Folketrygden bygger på prinsippet om at det ikke skal forskjellsbehandles på grunnlag av nasjonalitet, og er således i hovedsak i overensstemmelse med EØS-avtalens generelle forbud i Artikkel 4 mot slik forskjellsbehandling. På enkelte områder må imidlertid bestemmelser i norsk lovgivning fravikes i forhold til borgere i andre EØS-land, for å sikre likebehandling og for å oppfylle de øvrige kravene som avtalen innebærer.

Trygdedekning for sjøfolk

Utenlandske sjøfolk på norske skip er i dag ikke dekket for annet enn stønad ved yrkesskade og gravferdshjelp, jf. folketrygdloven § 1-2 nr. 2, medmindre de er bosatt i Norge eller er omfattet av den nordiske konvensjon om sosial trygghet eller trygdeavtalen mellom Norge og Portugal.

EØS-reglene innebærer at sjøfolk som er statsborgere i EØS-land, skal ha full trygdedekning i det landet skipet er registrert, dvs. flaggstaten. For Norge gjelder det både skip i Norsk internasjonalt skipsregister (NIS) og Norsk skipsregister (NOR). Full dekning vil si alle trygdeordninger fastsatt i lov, inkludert Pensjonstrygden for sjømenn. Avtalen betyr en forbedring også i forhold til sjømenn fra de andre nordiske land, som i dag ikke er omfattet av Pensjonstrygden med mindre de er bosatt i Norge.

Avtalens lovvalgsregler vil også ha konsekvenser for selvstendig næringsdrivende bosatt i utlandet. Etter reglene i EØS-avtalen skal en person som utfører selvstendig næringsvirksomhet i et avtaleland, i utgangspunktet være trygdet i dette landet, selv om vedkommende er bosatt i et annet avtaleland. Norsk lovgivning har vilkår om at en selvstendig næringsdrivende med virksomhet i Norge må være bosatt i riket for å være pliktig trygdet i folketrygden, jf. folketrygdlovens § 1-2 nr. 1. Denne bestemmelsen må derfor fravikes som følge av Avtalen.

Barnetrygd

Hovedvilkåret for rett til barnetrygd etter norsk lov, er at barnet er bosatt i riket. Etter EØS-avtalen skal det ytes barnetrygd for barn som bor i et annet EØS-land dersom forsørgeren arbeider i Norge. I slike tilfelle må bostedsvilkåret i barnetrygdloven fravikes. I tilfelle forsørgeren er yrkesaktiv i et annet EØS-land enn Norge, og barnet er bosatt her, vil barnetrygd bli utbetalt fra førstnevnte land. Dersom barnetrygd fra dette landet er lavere enn norsk barnetrygd, kan det utbetales et mellomlegg, slik at barnetrygden samlet blir lik nivået på den norske barnetrygden.

Dersom begge forsørgere er yrkesaktive i hvert sitt EØS-land, og det foreligger rett til barnetrygd fra begge disse landene basert på yrkesaktivitet, er barnet sikret den høyeste av ytelsene. I slike tilfeller skal ytelsene fra det land hvor barnet er bosatt utbetales først. I den grad ytelsene fra det andre land er høyere, skal overskytende beløp utbetales fra dette landet.

Disse reglene gjelder også for småbarnstillegget til barnefamilier (kr 4380 pr år for hvert barn under tre år), da tillegget er en del av barnetrygden.

Sykehjelp/medisinsk stønad

Forsørget ektefelle og barn som er bosatt utenfor Norge, får etter folketrygdloven i dag i alminnelighet ikke dekket utgifter til sykehjelp fra folketrygden selv om forsørgeren arbeider i Norge.

Etter EØS-avtalen er det som hovedregel trygden i det land forsørgeren arbeider som skal dekke utgiftene ved sykdom og fødsel, både for vedkommende selv og forsørgede familiemedlemmer, selv om disse er bosatt i et annet land. Ytelsene dekkes etter reglene på bostedet, slik at bostedslandets lovgivning også definerer hvem som er familiemedlemmer. Vedkommende land kan kreve utgiftene refundert fra det land der forsørgeren arbeider.

Pensjonister som omfattes av avtalens trygdebestemmelser har rett til sykehjelp etter lovgivningen i bosteds- eller oppholdslandet. Utgiftene til slik hjelp skal dekkes av det eller ett av de land som har ansvar for å utbetale pensjon til vedkommende pensjonist.

For å redusere den administrative merbelastning, tas det fra norsk side sikte på å inngå bilaterale avtaler om gjensidig avkall på refusjon for medisinsk behandling med land som er villige til det. Det samme gjelder dekning for medisinsk behandling som blir gitt til utsendte arbeidstakere, turister o.l. i de tilfeller hvor behandling ikke er formålet med reisen. Også for slike midlertidige opphold er utgiftsrefusjon landene mellom hovedregelen.

Pensjoner

Retten til alderspensjon utløses ved nådd pensjonsalder i henhold til kravene som er fastsatt i det enkelte lands nasjonale lovgivning. Det vil derfor kunne skje at pensjonsrettigheter opptjent i ulike land utløses på ulike alderstrinn.

For alderspensjon og uførepensjon tilstått på basis av norsk poengopptjening, ser det ikke ut til at resultatet blir særlig forskjellig fra avtalens beregningsregler. Norske pensjoner ytes også i dag pro rata. EØS-avtalen vil likevel innebære økt utbetaling av ytelsene i utlandet fordi det etter Avtalen er plikt til å utbetale etterlatte- og uførepensjonsytelsene til personer som ikke lenger er omfattet av norsk lovgivning på det tidspunkt stønadstilfellet inntrer. Trygdetid i to eller flere EØS-land skal likestilles og eventuelt legges sammen for å avgjøre om det foreligger rett til ytelsene etter det enkelte lands nasjonale lovgivning.

Dette medfører at norsk delpensjon må tilstås for personer som har vært trygdet i Norge i en periode helt ned til ett år. I dag kreves generelt minst 3 års opptjeningstid for å få rett til slike pensjoner. Uten avtale tilstås ikke pensjoner til uføre og etterlatte som ikke lenger er trygdet når stønadstilfellet inntrer. Etter EØS-avtalen får imidlertid også disse rett til pensjon. Sammenlegging av trygdetid fra flere EØS-land vil etter EØS-avtalen kunne begrenses til perioder som regnes som pensjonsopptjening i det land hvor disse periodene er tilbakelagt. Dette innebærer blant annet også et vilkår om at vedkommende ved dødsfallet eller uføretidspunktet, må være trygdet som arbeidstaker eller selvstendig næringsdrivende i et EØS-land. Koordineringsreglene vil gi samme resultater som ved anvendelsen av flere av våre nåværende bilaterale avtaler.

Korttidsytelser

For korttidsytelser som sykepenger og arbeidsløshetsstrygd, skal trygdetid fra andre EØS-land legges sammen ved beregning av hvorvidt vedkommende oppfyller kravene til å motta slike ytelser. Beregningen av ytelsesens størrelse skal imidlertid skje på grunnlag av inntekten personen har hatt i vedkommende land. For arbeidsledighetstrygd er det et unntak dersom seneste arbeidsforhold har vart mindre enn 4 uker. Det skal da tas utgangspunkt i det arbeid vedkommende hadde i et annet EØS-land, og grunnlaget for trygdeberegningen blir den lønn samme type arbeid vanligvis betales med i oppholdslandet.

EØS-avtalen innebærer at arbeidsløshetsstrygd kan utbetales i andre EØS-land i inntil tre måneder til arbeidsløse som søker arbeid der. Det forutsettes at vedkommende har opptjent dagpengerettigheter og har vært disponibel for arbeidsformidlingen i fire uker før avreisen uten å få arbeid. Denne muligheten kan kun benyttes én gang mellom to arbeidsperioder. Dersom vedkommende innen fristen på tre måneder ikke har skaffet seg arbeid, eller på annen måte er i stand til å dekke utgiftene ved sitt opphold selv, må vedkommende vende hjem. I motsatt fall bortfaller eventuelle rettigheter en måtte ha til fortsatt arbeidsledighetstrygd i hjemlandet.

EØS-avtalen medfører videre at forsørger-tillegget for barn under 18 år må tilstås for forsørgede barn bosatt i et annet EØS-land.

Arbeidsledighetstrygden i Norge bygger som hovedregel på at den enkelte har vært arbeidstaker og har hatt lønn (minst 3/4 G) siste kalenderår. Lengden på trygdeperioder, arbeidsperioder eller siste inntektsforhold som EØS-avtalens regler bygger på, nyttes ikke for beregning av arbeidsledighetstrygd i Norge. Arbeids- og administrasjonsdepartementet vil derfor utarbeide de nødvendige forskrifter slik at arbeidsledighetstrygd i Norge kan utbetales i samsvar med Avtalens regler.

For så vidt gjelder sykepenger, forutsettes en ikke vesentlige endringer. Sammenlegging er bare aktuelt i forhold til en ventetid på 14 dager.

Den nordiske konvensjon om sosial trygghet

Nåværende koordineringsregler for trygdeytelser i Norden vil måtte endres vesentlig. Den nordiske konvensjon om sosial trygghet av 5. mars 1981 vil, på samme måte som de bilaterale trygdeavtaler Norge i dag har med andre EØS-land, bli erstattet av EØS-reglene når det gjelder den personkrets (arbeidstakere, selvstendig næringsdrivende - som i den

utstrekning det kreves oppfyller vilkåret om å være statsborger i et EØS-land - og deres familiemedlemmer) og de trygdeytelser disse omfatter. Utkast til ny konvensjon er utarbeidet og forutsettes å tre i kraft samtidig med EØS-avtalen. Den nye konvensjonen vil få anvendelse for dem som ikke vil bli omfattet av EØS-avtalen, det vil si ikkeyrkesaktive og statsborgere fra tredjeland. Den vil også inneholde bestemmelser som sikrer at løpende pensjonsytelser ikke blir redusert ved overgangen til EØS-reglene. Det er forutsatt en ordning mellom de nordiske land for å unngå refusjonskrav blant annet for medisinsk behandling. Det samme gjelder ytelser til arbeidsløse mens de søker arbeid i et annet nordisk land, i de tre månedene de etter EØS-avtalens regler vil ha krav på stønad.

6.5 OPPSUMMERING

EØS-avtalen gir norske borgere en rekke nye rettigheter:

- rett til fritt å søke arbeid i alle EØS-land, med visse begrensninger for Sveits og Liechtenstein i en overgangsperiode.
- rett til fritt å bosette seg som pensjonist i alle EØS-land uten å måtte søke om oppholdstillatelse på forhånd og stadig fornye denne. Dette vil ikke være en selvfølge i årene som kommer for borgere i land som står utenfor EØS.
- rett til fritt å søke opptak ved EØS-landenes universiteter og høyskoler, uten risiko for at det innføres begrensninger på retten til å få oppholdstillatelse dersom man får studieplass. Dette vil heller ikke være en selvfølge i årene som kommer for borgere av land som står utenfor en slik avtale. EØS-avtalen medfører ikke opphevelse av gjeldende nasjonal praksis om særskilt studieavgift i enkelte land for utenlandske statsborgere.
- rett til å få godkjent sin kompetanse på yrkesområder hvor offentlig autorisasjon eller godkjennelse er nødvendig for å praktisere et yrke, uten at det vil bli stilt krav om tilleggsutdanning eller eksamener.
- rett til de samme sosiale rettigheter som landets egne innbyggere dersom en tar arbeid i et annet EØS-land. Denne rettigheten må som hovedregel tjenes opp etter nasjonale regler på lik linje med landets egne innbyggere. Tilgang til slike sosiale rettigheter forutsetter at man arbeider i vedkommende land eller har en forsørger som gjør det. Pensjonister, studenter og andre ikke-yrkesaktive må selv dekke utgifter til

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

opphold, inklusive helsetjenester, med egne midler.

EØS-avtalen forplikter Norge til å gi de samme rettigheter til EØS-borgere som kommer til Norge.

Erfaringene med et felles nordisk arbeidsmarked viser at det i gjennomsnitt bare er ca. 1 pst. borgere fra andre nordiske land i hvert av disse landene. De tilsvarende tall innenfor EF - som også har et åpent arbeidsmarked mellom landene - er om lag 1,5 - 2 pst..

Levestandarden i de øvrige EØS-landene er sammenlignbar med levestandarden i Norge. Norsk kjøpekraft er ikke blant de høyeste i Europa. De norske sosiale og velferdsmessige ordninger er gode, men det samme kan sies om ordningene i de fleste andre EØS-land. På flere områder er de norske ordningene bedre, på andre områder er de dårligere.

Dette tilsier at et felles arbeidsmarked innenfor EØS-området neppe vil innebære stor bevegelse over landegrensene. På den annen side vil et felles arbeidsmarked bety en mulighet for dem som ønsker å ta utfordringen ved å søke arbeid i et annet EØS-land. Likeledes gir det arbeidsgivere en mulighet til å rekruttere arbeidskraft med spesiell kompetanse. Norske lønns- og arbeidsvilkår vil kunne gjøres gjeldende for alle som utfører lønnet arbeid i Norge.

Grensekontrollen i Norge vil bli opprettholdt for å sikre kontroll med innvandringen. Den nordiske passkontrolloverenskomsten vil bli opprettholdt.

Borgere fra land utenfor EØS vil fortsatt omfattes av gjeldende innvandringsregler. De vil ikke få rettigheter etter EØS-avtalen, selv om de skulle være bosatt i et annet EØS-land.

EØS-avtalen gir de rettighetene Norge har ønsket å oppnå for norske borgere og norske næringsdrivende. Samtidig har vi trygghet for å kunne bevare og videreutvikle vårt utdanningssystem og vårt trygde- og sosialsystem slik vi ønsker det. EØS-avtalen gir oss videre adgang til å gripe inn dersom det skulle oppstå problemer eller inntreffe en utvikling som kan føre til dramatiske vanskeligheter på arbeidsmarkedet.

Det er Regjeringens oppfatning at de mål som har ligget til grunn for forhandlingene om fri bevegelighet for personer, jf. innledningen i dette kapitlet, i all hovedsak er nådd.

6.6 REFERANSER TIL RETTSAKTER

Arbeidsmarked, innvandring, utvandring og grensekontroll

- (1) Rådsforordning 1612/68 av 15. oktober 1968 om fri bevegelighet for arbeidstakere innen Fellesskapet.
S.v. 1 s. 272 S.v. 2, Bind 11
- (2) Rådsdirektiv 68/360 av 15. oktober 1968 om opphevelse av reise- og oppholdsrestriksjoner innen Fellesskapet for arbeidstakere fra medlemsstatene og deres familie.
S.v. 1 s. 272 S.v. 2, Bind 11
- (3) Rådsdirektiv 90/364 av 28. juni 1990 om oppholdsrett.
S.v. 1 s. 330 S.v. 2, Bind 11
- (4) Rådsdirektiv 90/365 av 28. juni 1990 om oppholdsrett for lønnsinntakere og selvstendig næringsdrivende som har avsluttet sin yrkesvirksomhet.
S.v. 1 s. 330 S.v. 2, Bind 11
- (5) Rådsdirektiv 90/366 av 28. juni 1990 om studenters oppholdsrett.
S.v. 1 s. 330 S.v. 2, Bind 11
- (6) Rådsforordning 1408/71 om anvendelse av trygdeordninger på arbeidstakere, selvstendig næringsdrivende og deres familiemedlemmer som flytter innenfor Fellesskapet.
S.v. 1 s. 274 S.v. 2, Bind 11
- (7) Kommisjonsforordning 1251/70 av 29. juni 1970 om arbeidstakeres rett til å bli boende på en medlemsstats territorium etter å ha hatt arbeid der.
S.v. 1 s. 273 S.v. 2, Bind 11
- (8) Rådsdirektiv 75/34 av 17. desember 1974 om den rett statsborgere i en medlemsstat har til å bli boende på en annen medlemsstats territorium etter å ha utøvd selvstendig næringsvirksomhet der.
S.v. 1 s. 329 S.v. 2, Bind 11
- (9) Rådsdirektiv 64/221 av 25. februar 1964 om samordning av de særbestemmelser om innreise og opphold for utenlandske statsborgere som er begrunnet med hensynet til offentlig orden og sikkerhet samt folkehelsen.
S.v. 1 s. 272 S.v. 2, Bind 11
- (10) Rådsdirektiv 72/194 av 18. mai 1972 om utvidelse av virkeområdet for rådsdirektiv 64/221 til også å omfatte arbeidstakere som utøver retten til å bli boende på en medlemsstats territorium etter å ha hatt arbeid der.
S.v. 1 s. 273 S.v. 2, Bind 11
- (11) Rådsdirektiv 75/35 av 17. desember 1974 om utvidelse av virkeområdet for direktiv 64/221 om samordning av særbestemmelsene om innreise og opphold for

Om samtykke til ratifikasjon av Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS)

utenlandske statsborgere, i den utstrekning disse er begrunnet med hensynet til offentlig orden og sikkerhet samt folkehelsen, til også å omfatte de statsborgere i en medlemsstat som utøver sin rett til bli boende på en annen medlemsstats territorium etter å ha utøvd selvstendig næringsvirksomhet der.
S.v. 1 s. 330 S.v. 2, Bind 11

Gjensidig godkjenning av utdanning og kvalifikasjoner

(12) Rådsdirektiv 89/48 av 21. desember 1988 om en generell ordning for godkjennel-

se av diplomer for høyere yrkeskompetansegivende utdanning av minst tre års varighet.

S.v. 1 s. 305 S.v. 2, Bind 11

Trygderettigheter

(13) Rådsforordning 574/72 av 21. mars 1972 som fastsetter reglene for gjennomføring av rådsforordning 1408/71 om anvendelse av trygdeordninger på arbeidtakere, selvstendig næringsdrivende og deres familier som flytter innenfor Fellesskapet.

S.v. 1 s. 288 S.v. 2, Bind 11